

Biblioteka „Agora”

knjiga 148

Naslov originala:
Alena Sabuchová
Šeptuchy

This book has received a subsidy from SLOLIA Committee,
the Centre for Information on Literature in Bratislava.

Na koricama:
Miriam Espacio, unsplash.com/@miriamespacio

Copyright © 2019, Alena Sabuchová

Copyright © 2022, za srpski jezik, za Srbiju i Crnu Goru, AGORA

Ova publikacija se u celini ili u delovima ne sme umnožavati,
preštamovati ili prenositi u bilo kojoj formi ili bilo kojim sredstvom
bez dozvole autora ili izdavača, niti može biti na bilo koji drugi način ili
bilo kojim drugim sredstvima distribuirana ili umnožavana bez
odobrenja izdavača. Sva prava za objavljivanje ove knjige zadržavaju
autor i izdavač po odredbama zakona o autorskim pravima.

ALENA SABUHOVA

ŠAPTAČICE

Roman

*Prevela sa slovačkog
Zdenka Valent Belić*

Da ga nisam videla, nikada ne bih poverovala da svet koji sam otkrila u Podlasju zaista postoji. Utoliko mi je draže što sam imala priliku da ga upoznam. Moja velika zahvalnost pripada fotografu Robertu Apertu¹, koji me je na dugim putovanjima pratio Podlasjem i zahvaljujući kome sam mogla da se u potpunosti posvetim prikupljanju materijala u ovoj oblasti. Hvala mu, ne samo za fotografije, već i za prijateljstvo i strpljenje.

Zahvaljujem se takođe žiteljima podlaskih kolonija, koji su sa mnom podelili svoje priče i domaće maline i bili su prema meni beskrajno dobri i ljubazni. Mada ne znam imena svih ljudi koje sam u Podlasju srela, zauvek ću ih se sećati, jer da nije njihovog pričanja, ova knjiga bi jako teško nastala. Specijalna zahvalnost za stručnu konsultaciju pripada Nadeždi V, koja mi je otkrila tajne Grabarke i pravoslavlja.

Za podršku i savete u prvoj verziji rukopisa zahvaljujem se i Stanislavu Dragnju.

Na kraju, ali sigurno ne najmanje, hvala gospođi Zuzani Možišovoj na brižljivoj redakciji teksta, na ljudskom pristupu i komentarima, to je za mene bila inspirativna saradnja.

Podlasje
(2017–2018)

¹ Fotografije Roberta Aperta su sastavni deo slovačkog izdanja.

*...meni neće nedostajati ova zemlja,
ti ćeš mi nedostajati.*

Luis Glik

kuga² (dat. – gi) ž **1. a.** med. *teška zarazna bolest koja izaziva veliki pomor pestis* – fig. kuga bogatstva i nečovečnosti bogataša mora prestati. **Sek. b.** vet. *zarazna bolest među životinjama: marvinska, stočna, svinjska, kokošija* ≈. **2.** fig. *kao pogrda*. – Kuge ljudske, dođite po naš znoj! Šen. Stani, gubo, stani, kugo kleta, da t' naučim trovati te sveta! *Radič*.

Izr. Bežati od koga kao od kuge,
Bojati se koga kao kuge *Bežati od koga, kloniti se koga u svakoj prilici*; Izjela (odnela) te ≈ *kletva*; koja ga je ≈ donela *koje ga je zlo donelo*; kud će ≈ no u svoj rod posl. *Jednu nesreću često prati druga*.

² U prevodu su korišćene odrednice iz *Rečnika srpskohrvatskog jezika*, Matrica srpska, 2011. (Prim. prev.)

U školi su nam često pričali o kugi kao o pošasti. Imali smo osećaj da smo na nju pomalo čak ponosni. Da nije kuge, ne bi bilo ni nas. Agata, koja nam je predavala prirodu i društvo u nižim razredima, a zatim istoriju na višim, davala nam je za zadatak da nacrtamo Grabarku i ne bi zaboravila da napomene da treba da obojimo kugu. Na božićne čestitke je trebalo da nacrtamo ikonu, nismo smeli svetovne džidža-bidže, nipošto Svetog Nikolu ili neke ukrasne jelkice, jednom rečju – ikonu sa Bogorodicom i Hristom. Njih nije teško prikazati, ali kada je reč o kugi, to je već manje jednodoznačno.

Nismo znali koje je boje, da li bi trebalo da je nacrtamo crnu, zelenu ili nevidljivu, pošto je niko od nas nikada nije video pre toga.

Dorota ju je jednom nacrtala žutu i Agata joj je rekla da kuga ne može biti žuta.

„Žuta je svetlost, žuti su oreoli, kako bi kuga mogla da bude žuta?!“

Dorota ju je zbunjeno gledala, možda bi se postidela, ali tada to još nije umela, isto kao što nije mogla da razume što bi kuga na sjajnom papiru trebalo da ima boju. Morala je da je nacrtava ponovo.

„Hoćeš li novi crtež, ili ćeš ovo popraviti?“

Dorota je voštanim bojicama pritiskala o klupu tako jako da je glasno škripalo. Žvrljala je crnom bojom, sve dok nije prebrojala drveće, vazduh, nebo, a i sve svete, do kojih je Agati naročito bilo stalo. Agata se rado pozivala na sve i svašta što je bilo, po mogućnosti, što manje stvarno ili ovozemaljsko, očigledno joj je to pružalo osećanje veće sigurnosti. Jedino je ona uspevala da priča

o kugi sa nekom vrstom začuđujuće zahvalnosti u očima, i pri tom bi gledala kroz prozor kao da joj drveće u daljini pomaže da pronalazi prave reči za to, što sem njege više niko ne uspeva da zapamti. Ali ona je uvek delovala kao da se nečeg priseća, kao da je bila prisutna u svemu o čemu je pričala, zažmurila bi, gledala u daljinu i držala ruku u rupici na vratu da joj ne ispadne strah koji je tako dugo negovala i svakog jutra ga zalivala crnim čajem sa limunom. Ispljunula bi semenke od limuna u crvenu činiju da bi je sačuvala od loših misli koje su povremeno milile po limenim prozorskim daskama i sa šuštavim zvukom tražile pukotinu kroz koju bi se uvukle unutra. Spavala je na krevetu na rasklapanje, koji joj je preko dana bio naslonjen na zid, i trudila se da uveče ne drži dugo upaljeno svetlo. Da je *ono* ne bi pronašlo. Da bi noću mogla mirno da spava, rano ujutru da ustane sa neudobnog uskog kreveta i niko da joj ne dođe, kao na primer poštar sa izgubljenim paketom da je obavesti da bi sve moglo da bude drugačije.

Tada još nismo umeli da to imenujemo. Nismo znali čega se ona tako jako plaši, zašto je uvek definisala svet u okviru iščekivanja onog drugog – boljeg – i kazne za ovo sadašnje.

Zatim je napravila izložbu najlepših kuga i mi smo se ponovo radovali. Dorotin crtež tada nije stavila na izložbu, navodno izbija žuta koja je ispod i zato to niko ne bi mogao da razume.

Da biste razumeli – mi smo kraj koji je nastao na kužnom brdu. Nekada davno je u Podlasju besnela kuga. Ništa posebno, kugu su u istoriji imali mnogi, ali ja ponekad imam osećaj da bi trebalo da je uvrstimo u optimizam sećanja i marketinšku strategiju lokalnog turizma. Da umemo nešto egzaktnije da je prikažemo, bila bi na magnetima i razglednicama umesto roda, bizona i vuka.

Agata bi vam o tome sigurno ispričala bogobojažljivije i pokornije, ja sigurno po njenom mišljenju ne bih bila dostojna da vam to rekapituliram, ali pokušaću.

Izvesni starac je u 13. veku sanjao san o Svetoj gori u blizini Grabarke. Tamo je bilo puno borova i potoka. Sanjao je da će sva-ko, ko se umije vodom iz potoka, biti pošteđen i kuga ga neće do-dirnuti. I tako je i bilo. Stanovništvo, koje se sklonilo na Svetu goru, spasilo se i kuga ih je mimoišla a grad je prema staroj legendi postao svet. Nedaleko je bila kapela sa ikonom Preobraženja Gos-podnjeg, u kojoj su se meštani sakrivali od Tatara i zato joj je pripri-sivana velika moć. Spasili su se. Po povratku u svoja sela, zatekli su samo zgarišta, žitnice su bile spaljene a komšije, koje se nisu sakrile u Grabarku, umrle su strašnom smrću. I zato je od tada Gabarka to što jeste. Sveto utočište, mesto zadnjih nada, traka koje vijore na vetru, krstova raznih veličina, boja i materijala, povremenih čuda i žestoke propagande.

Kuga nas je, navodno, progonila poput kletve vekovima, par puta se vraćala, odlazila, da bi do dana današnjeg ljudi o njoj mogli da pričaju kao o iskušenju, o snazi, kazni – kako kome odgovara. Kužni vazduh imamo ugrađen duboko u šumama, u drveću, u ste-nama i u vazduhu, u razgovorima, u suštini.

U biti, bila je u neku ruku deo svih nas, ali nam nije naudila, pre smo zahvaljujući njoj mogli da imamo niz drugih benefita u vidu čudesa, u koje je bilo moguće lakše poverovati. Dakle, retko bi je neko javno dovodio u pitanje. U tišini jutarnjih inverzija mo-gli ste da verujete u šta god biste hteli, povremeno je toga bilo previše, ali napokon se sve spustilo na zemlju, između stabljika ku-kuruza, suncokreta, bundeva i ječma, sve dok to ne bi prekrilo prvi sneg. Onda se čekalo šta će od toga opstati, a šta se više nikada neće dogoditi.

Ljudi su se plašili da će se žabe ili muve premnožiti, smatrali su da je to upozorenje od sledećeg kužnog udarca, i to im je ostalo do dana današnjeg. Više se ne plaše kuge, samo smrti kao takve.

„Kada je gusta magla, neko će umreti.”

U Podlasju je gusta magla na dnevnom redu. Dani njome počinju i završavaju se, ponekad se od magle ne vidi ni na par metara ispred sebe.

„Gospod je najpre stvorio maglu, onda je u njoj izmislio Podlasje i tek na kraju ostatak sveta”, pričala mi je teta Irena pre spavanja.

O čudima se kod nas često pričalo i priča se i danas, uostalom kao i uvek kada ljudi usitnjavaju svoj očaj da bi se osetili jačima. Uvek se pri tom setim Agate i njene rupice između ključnih kostiju, njenog tihog, ali čvrstog hoda hodnicima i pogleda zarivenog u pod.

Govorila bi da kada smo na nekoj planini, tada smo bliži Bogu. „Setimo se Sinaja, Maslinove gore, Planine kušnje, Planine Tavor.”

Mi se ničeg nismo sećali, bili smo deca i baš tako smo sve to i razumeli – da ako nešto želimo, treba samo da se popnemo negde gore i Bog će nas onda bolje čuti. Ali šta je to tako vatreno pokušavala da mu kaže Agata, mi to nikada nismo uspeli da saznamo.

Ionako je uglavnom istina ono što nam jednog jutra izraste pod prozorom iz zemlje ispred našeg praga i ne uspevamo da preko toga pređemo. Ponekad to pređe nas, samo mi to ne primetimo.

Čuda su spadala u osnovni paket preživljavanja. Bila su nešto kao prva pomoć kada bi sve ostalo omanulo, mi smo mogli da se oslanjamo na njih dugo.

Na engleskom smo na ogolnijaku³ Podlasje u referatima opisivali kao čudesno mesto, a takođe smo u okviru osnovnog fonda reči naučili kako se kaže *kuga*. Kužno brdo. Već smo je nacrtili,

³ Ogolnijak – žargonski izraz za gimnaziju, na poljskom *ogolnoksztalcace*. (Prim. prev.)

pravili smo prezentacije u Paverpointu i lepili slike na velike plakate, bojili smo slova i referatima pokrivali rupe na zidu.

Naša nastavnica engleskog, Darija, bila je vrlo slična Agati, verovala je da se treba čuvati od zla i čekati dobro, ali nekako se desilo da ga ni jedna ni druga nisu pronalazile, zato što se to stalno čekalo. I tako su obe rekly, a sasvim sigurno nisu bile jedine, da ako budu dovoljno asketski živele, očekuje ih sreća u sledećem životu.

Jednom smo pisali pismeni zadatak. Darija nam je diktirala rečenice za prevod. Učili smo da razlikujemo Present Continuous Tense. Malo joj se sappleo jezik i postavila je pitanje: „Ti mi pušiš?”

Oko tri četvrtine razreda je upravo tada bilo na vrhuncu puberteta i naglas su se zakreveljili. Darija se zacrvenela i načinila neki neutralni izraz.

„Baš me zanima hoćete li se smejeti i onda!”

U rečenicama koje je diktirala posle toga, namerno je koristila glagole za koje iz jednostavnih vežbi konverzacije u radnoj svesci nismo mogli ni da čujemo, a kamoli da znamo šta znače.

Na oprost grehova su ona i Agata, umesto marama, u kosu stavljale mašne kako bi na praznik Ivana Kupale⁴ mogle da ih bezbrižno skinu i da veruju. U ovom slučaju je vera bila ono što je zaista uspevalo da održi čoveka u životu; zahvaljujući njoj kosa im je jedan dan u godini jače sijala nego inače. Agata je tada u pletenici nosila šnal sa zarđalim paunom koji je sigurno imao neko liturgijsko značenje, kod nje je i ukras morao da ima drugi plan.

Darija je vodila omladinski hor i uvek se pravila da zna ko ko ga prati kući, ko se kome sviđa, povremeno bi sa nekom od nas majčinski porazgovarala da ne nosimo lakirane nokte ili duboke

⁴ Jedan od najstarijih slovačkih festivala, povezan sa letnjim solsticijumom (u skladu sa tim se proslavlja 23–24. juna). Naziv praznika je nastao usled postepene hristijanizacije i naslanjanja na tradiciju i deformisanjem naziva spomena Jovana Krstitelja na drevni predhrišćanski praznik posvećen paganskom bogu Kupali koji je tempiran tako da se preklapa sa najkraćom noći 21–22. juna. (Prim. prev.)

izreze, da nas momci neće poštovati jer nikada neće saznati šta nosimo u sebi. Bojile smo pramenove kose sjajnim spiralama i sve smo izgledale vrlo slično. I jeftini lak za nokte nam se svima podjednako brzo krunio s noktiju, ali posle par godina se ispostavilo da ipak znamo malo više o momcima od nje. I o tome koga poštuju a čiju dušu ne žele da upoznaju, bez obzira što nema lakirane nokte ili kosu obojenu krep papirom. Nije to bilo toliko komplikovano kako su nam govorili. Ljudi u principu žele iste stvari i smatraju da bi to i drugi trebalo da shvate, osete, da ih pronađu kao izgubljene srne u planini i da ih povedu kući zajedno sa njihovim jedinim ispravnim uverenjem. Ako se tako dugo ništa ne dešava, sve se može objasniti višim planovima o kojima nemamo pravo ništa da znamo, dovoljno je samo da *verujemo*.

Imala sam osećaj da se puno ljudi pričanjem o mističnosti ovog mesta pomalo kajalo, kao da se plaše što nemaju respekta i poštovanja, jer se sve može vratiti ili se može desiti nešto daleko gore. Na stubovima – spomenicima kugi žene su redovno menjale cveće i palile sveće, ulično osvetljenje za dvadeset kuća po koloniji nije bilo potrebno. Jedino što je kod nas noću sijalo bila su mala groblja sa raznobojnim krstovima i spomenici kugi, i po njima ste mogli da pronađete put. Bila su to najbezbednija mesta na svetu. Sveta Barbora bi sedela na krivinama, na poljskim putevima gde nije trebalo davati žmigavac, ljudi su sretali svece i one koji su zalutali, po magli su odlazili da tajno čekaju svoje dragane koji nikada nisu došli. Ili su došli samo da ih zamole da ih puste. Usporenim hodom, kako su hodali i kao živi, sa podbočenim rukama bi zagledali drveće koje je ponovo nešto poraslo. Neki od njih su se još sećali kako miriše kesten i za koliko se pomerio vrh bora u trećem redu s leve strane. Nisu tugovali za životom, to ne, samo nisu baš mogli da se naviknu.

Pronašli biste nas takođe po močvarama i pticama koje su kod nas svijale gnezda. Rode su donosile sreću i radost, crni gavranovi

tačno u skladu sa očekivanjima, tugu i smrt. To nije bilo stopostotno, naravno. Približno se sve moglo prebrojati, nije bilo komplikovano ni živeti niti umirati. Tuga je izgledala kako je i trebalo, a prazna gnezda u avgustu su najavljivala jesen o kakvoj se deci pričalo u školi, koja su u radne sveske crtala, drvoredi breza su se njihali po potrebi vetra i okolnosti. Njihova flekava stabla nudila su razgovore ljudskim noptom, koji su povremeno do njih dolazili da se glasno ispričaju a da to niko ne primeti. Povremeno je neko od njih izrezao srdašce ili slova, kako bismo za par godina mogli da pronađemo ono drvo koje bi trebalo da bude memento nečega što odavno ne postoji. Poneko drveće se sećalo rata, neko drugo ljubavi ili bilo čega za šta smo uvereni da bi neko mogao da ga se seća, barem iz pristojnosti, ako bismo slučajno preživeli.

Dorota je o tome znala uvek nešto više, i ne mora biti zbog toga što je bila grobarova ćerka. Znala je o mnogim stvarima. Umela je da vozi zaprežna kola. Grobar Jaroslav je imao konja i kola s kojima bi odlazio po pokojnike iz Bola u Svijete, a Dorota bi odlazila zajedno sa njim.

U Bolu se nije sahranjivalo, Dorota i Jaroslav su imali dodatnu funkciju, bili su zaduženi za poslednji ispraćaj iz okolnih kolonija. Odlazili bi zajedno kolima po pokojnika, a ako porodica ne bi imala snage da ga uredi, obično bi to radila Dorota. Počela je sa jedanaest. Imala je predispozicije za to. Ljudi joj se nisu gadili, ni živi ni mrtvi, nije da ih je beskrajno volela, kako su je na svim pogrebnim liturgijama učili, u najmanju ruku bila je imuna na loše emocije i neka preterana očekivanja. Doživela ih je u brojnim varijacijama, dok su prevozili mrtve od živih. Prevozili su ih najčešće u mrtvačnicu u Hajnovku, ako je tako trebalo, ako ne, pravo na groblje u Svjete.

Jednom mi je rekla da najbolje što se nekome može dogoditi jeste da umre.